

Cilt 5 / Sayı 2 / Kış 2025

Araştırma Makalesi

Türkçe, Osmanlı Türkçesi ve Osmanlıca Terimlerinin Çeviri Yazılı Metinlerde Kullanımı

Yavuz Kartallıoğlu

Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr., Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

ORCID: 0000-0002-6526-7529

yavuzkartallioğlu@gmail.com

Kartallıoğlu, Yavuz. “Türkçe, Osmanlı Türkçesi ve Osmanlıca Terimlerinin Çeviri Yazılı Metinlerde Kullanımı”. *KÜN: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 5.2 (Kış 2025): 121-136.

DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.65>.

Geliş Tarihi: 10.08.2025 / Kabul Tarihi: 01.12.2025 / Yayınlanma Tarihi: 30.12.2025

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.

Türkçe, Osmanlı Türkçesi ve Osmanlıca Terimlerinin Çeviri Yazılı Metinlerde Kullanımı

Yavuz Kartallıoğlu

Özet

Batı Türkçesinin ilk metinlerinden 1850'lere kadar dilimizin adı "Türk dili, Türkî, Türkî dil, Türkî lügat, zebân-ı Türkî, lisân-ı Türkî, Türkçe" terimleriyle adlandırılırken 1850 yılından sonra yazılan bazı eserlerde "lisân-ı Osmânî, Osmanlı lisânı, Osmanlıca" terimleri görülür. Osmanlı Dönemi'nde Latin, Yunan (Rum), Ermeni ve Kiril harfleriyle çoğunlukla çeviri metin yazarları, az olarak da Türkler tarafından yazılmış olan eserlere *transkripsiyon metinleri* veya *çeviri yazılı metinler* adı verilir. Osmanlı Devleti'nin 1453 yılında İstanbul'u almasından sonra Batılı devletlerin her alanda Osmanlı'ya ilgisi artmıştır. Osmanlı topraklarına Batı'dan gelen *elçi, elçilik görevlisi, tercüman, askerî ataşe, bilim adamı, peder, keşiş ve seyyahların* Osmanlı Türkçesiyle ilgili yazmış oldukları onlarca gramer, sözlük ve konuşma kılavuzları Latin, Latin-Arap, Rum, Ermeni ve Kiril harfleriyle yazıldıkları için Osmanlı Türkçesi ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz varlığıyla ilgili önemli veriler sunar. Çeviri yazılı metinlerin adları ve giriş bölümlerinde de Batı'nın Osmanlı'yı, dilini ve kültürünü nasıl tanımlayıp ilgililere nasıl aktardığına dair bilgiler vardır. Çeviri yazılı eserlerin adları incelendiğinde eserlerde Osmanlı'nın dilinin çeviri yazılı metin yazarları tarafından *Langue Turque, Turcico, Törçarom, Turkish Language, Törqve, Turcico, Turc, Turke, Turco, Turcicae, Turca, Türkische, Türkisch ve Ottoman-Turkish, Turca Osmanlı, Langue Ottomane, Ottoman Colloquial Language, Ottoman-Turkish Language, Osmanisch-Türkischen* ve *Langue Ottomane* gibi terimlerle adlandırıldığı görülür. Bu dil terimlerinden yola çıkarak dönemin dili üç başlık altında incelenebilir; I. dönemin dilinin *Türkçe* olarak adlandırıldığı eserler, II. dönemin dilinin *Osmanlı Türkçesi* olarak adlandırıldığı eserler, III. dönemin dilinin *Osmanlıca* olarak adlandırıldığı eserler. Dil adı olarak son yıllara kadar daha çok kullanılan terim *Türkçedir*. Bu makalede 15. yüzyıldan başlayarak Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar yazılmış olan 70 çeviri yazılı metinde Osmanlı Dönemi'nin dilinin nasıl adlandırıldığı eser adları ve giriş bölümü çerçevesinde bilimsel bir incelemeye tabi tutulmuştur. Sonuç olarak 70 eserin 55'inde *Türkçe*, 9'unda *Osmanlı Türkçesi* ve 6'sında *Osmanlıca* adlandırmalarının yer aldığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Türkçe, Osmanlı Türkçesi, Osmanlıca.

Use of Turkish, Ottoman Turkish, and Ottoman Terminology in Transcribed Texts

Abstract

From the earliest texts of Western Turkish up until around 1850, the language was referred to using terms such as "Türk dili" (Turkish language), "Türkî" (Turkic), "Türkî dil" (Turkic language), "Türkî lügat" (Turkic vocabulary), "zebân-ı Türkî" (Turkic tongue), "lisân-ı Türkî" (Turkic language), and "Türkçe" (Turkish). However, after 1850, some works began to use expressions like "lisân-ı Osmânî" (Ottoman language), "Osmanlı lisânı" (Ottoman tongue), and "Osmanlıca" (Ottoman Turkish). During the Ottoman period, many grammar books, dictionaries, and phrasebooks related to Ottoman Turkish were written in Latin, Greek, Armenian, and Cyrillic scripts—primarily by foreigners and, to a lesser extent, by Turks. These works are known as transcription texts, and they offer valuable

data on Ottoman Turkish phonology, morphology, and vocabulary. The titles and prefaces of these transliterated works also provide insight into how the West perceived and conveyed the Ottoman Empire, its language, and culture. Analysis of the names used in these texts reveals that Ottoman Turkish was referred to by various terms such as *Langue Turque*, *Turcico*, *Torcarom*, *Turkish Language*, *Torqve*, *Turc*, *Turke*, *Turco*, *Turcicae*, *Turca*, *Türkische*, *Türkisch*, *Ottoman-Türkisch*, *Turca Osmanlı*, *Langue Ottomane*, *Ottoman Colloquial Language*, *Ottoman-Turkish Language*, *Osmanisch-Türkischen*, and *Langue Ottomane*. Based on these naming conventions, the language of the period can be analyzed under three categories: I. works that referred to the language as Turkish, II. works that referred to it as Ottoman Turkish, III. works that referred to it as Ottoman language. The analysis of 70 transliterated texts written from the 15th century to the late Ottoman period shows that in 55 of them the language was referred to as *Turkish*, in 9 as *Ottoman Turkish*, and in 6 as *Ottoman*. These findings indicate that *Turkish* remained the most commonly used term until recent times.

Keywords: Turkish, Ottoman Turkish, Ottoman Language.

Batı Türkçesinde Dilimizin Adı

Eski Türkçe dönemi metinlerinden beri takip edilen ve dilimizin genel adı olan Türkçe, daha sonraki Batı Türkçesi metinlerinde de sık sık geçmektedir. Ercilasun, Eski Oğuz Türkçesi eserlerinden Âşık Paşa'nın Garibnâme'sinde *Türk dili*, Erzurumlu Darir'in Sîretü'n-Nebî'sinde *Türk dili* (Ercilasun 77); ilk Osmanlı eserlerinde *Türk*, *Türkî*, *Türkçe* (Ercilasun 78-79), Müyessiretü'l-Ulûm'da *Türkçe*, *Türkî dil*, *Türkî lugat* (Ercilasun 84-85); Divan edebiyatında *Türkî*, *zebân-ı Türkî*, *lisân-ı Türkî* (Ercilasun 88-89) ve Evliya Çelebi'de *Türkçe* (Ercilasun 92-93) terimlerini tespit eder.

1850'lere kadar Türkçe için *Türkçe*, *Türk dili / tili*, *Türkî*, *Türkî til*, *lisân-ı Türkî*, *zebân-ı Türkî* terimleri kullanılırken Ahmed Cevdet Paşa'nın Kavâid-i Osmâniyye (1851) adlı eseriyle birlikte dilin adlandırılmasında *Osmanlı* terimi de görülür (Özkan, "Ahmed Cevdet Paşa'nın Dilbilgisi (Kavâ'id) Kitapları" 43; Ercilasun 106). Ahmed Cevdet, Osmanlı Dönemi'nin dilini pek çok yerde *lisân-ı Osmânî*, *Osmanlı lisânı*, *Osmanlıca* olarak kaydetmiş, ancak bazen *lisân-ı Osmânî* ile aynı anlamda bazen de onun bir unsuru olarak *lisân-ı Türkî*, *Türkî*, *Türkçe* terimlerini kullanmıştır (Özkan, "Ahmet Cevdet Paşa'nın Türk Dili Hakkındaki Görüşleri ve Eserleri" 219). Ahmed Cevdet Paşa Kavâid-i Osmâniyye'de Osmanlı Dönemi'nin dili için *lisân-ı Osmânî* (40), *Osmanlı lisânı* (8), *Osmanlıca* (3), *Türkçe* (14), *Türkî* (37), *lisân-ı Türkî* (4); Medhâl-i Kavâid'de *lisân-ı Osmânî* (8), *Osmanlı lisânı* (1), *Türkî* (6), *zebân-ı Türkî* (1), *kaaide-i Türkiyye* (1); Kavâid-i Türkiye'de *Türkî* (3), *Türkçe* (1), *kaaide-i Türkiyye* (1) terimlerini kullanmış; *lisân-ı Osmânî*, *Osmanlıca* terimlerini ise kullanmamıştır (Özkan, "Ahmed Cevdet Paşa'nın Dilbilgisi (Kavâ'id) Kitapları" 48). Ahmed Cevdet Paşa halkın konuşup yazdığı dil varyantını *Türkçe*, *Türkî*, Arapça ve Farsça kelime ve kuralların kullanıldığı varyantı ise *lisân-ı Osmânî* kabul eder (Ercilasun 107); bu durum Ahmet Cevdet tarafından yazılan eserlerin hitap ettiği kitleye bakıldığında da anlaşılmaktadır.

Esasen, Osmanlı aydınları Tanzimat'tan itibaren kullandıkları dile sık sık *Osmanlıca* veya *lisân-ı Osmânî* demişlerdir; buna Namık Kemal'in "Lisân-ı Osmânî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şamildir" (1866) ve Ahmet Mithat'ın "Osmanlıcanın Islahı" (1872) başlıklı makaleleriyle Ali Ekrem'in "Lisân-ı Osmânî" (1914) kitabı örnek gösterilebilir (Argunşah 32). Bütün bunlara rağmen bürokrasi dilini temsil eden Kanûn-ı Esâsî'de Osmanlıların kullandığı dil üç kez *Türkçe* bir kez de *lisân-ı Türkî* olarak geçer (Argunşah 62).

Tanzimat'tan sonra yazılan Osmanlı Dönemi sözlüklerinde de gramerlerdekine benzer terimler görülür. Osmanlı Dönemi sözlükçülüğünün en önemli eserlerinden birisi olan ve

Ahmed Vefik Paşa tarafından yazılan Lehce-i Osmânî adlı eserin ilk cildi (1851), ikinci cildiyle birlikte tek cilt hâlinde 1876 yılında basılmıştır (Argunşah 65). Eserin ön sözünde *elsine-i Türkiyye, lehce-i Osmânî, lisân-ı Osmânî* terimleri bir arada kullanılır ve açıklanır (Ercilasun 110-111). Ahmet Cevdet Paşa'nın ilk Maarif Nazırlığı sırasında kurduğu komisyonda alınan karar gereği sıbyan mekteplerinde okuyan çocukların ana dili eğitimi için yazdığı dil bilgisi kitabının adı Kavâid-i Türkiyye'dir (1871). Eser, ilkokul çocuklarına yönelik olduğu için sade bir dille ve Türkçe unsurlar ağırlıklı olmak üzere kaleme alınmıştır (Özkan, "Ahmet Cevdet Paşa'nın Türk Dili Hakkındaki Görüşleri ve Eserleri" 227).

19. yüzyılda Osmanlı'da yazılan gramerlerin adlarında da Osmâniyye, Türkiyye, Türkî adlarının bir arada kullanıldığı görülür: Kavâid-i Osmâniyye (Ahmed Cevdet Paşa, Fuad Paşa, 1851), Medhal-i Kavâid (Ahmed Cevdet Paşa, 1852), Emsile-i Türkiyye (Abdullah Râmiz Paşa, 1866), Kavâid-i Türkiyye (Ahmed Cevdet Paşa, 1871), İlmi-i Sarf- Türkî (Süleyman Paşa, 1876), Nev Usul Sarf-ı Türkî (Şemseddin Sami, 1882), Kavâid-i Lisân-ı Türkî (Hâlid Ziyâ, 1885), Tertîb-i Cedîd Kavâid-i Osmâniyye (Ahmed Cevdet Paşa, 1885), Kavâid-i Lisân-ı Türkî (Tâhir Kenan, 1889, 1893), Üss-i Lisân-ı Türkî (Mehmed Sâdık, 1895) (Ercilasun 124; Turan 6-9).

Osmanlı Dönemi'nde Türkçenin Niteliği

Osmanlı Dönemi'nin dilinin Türkçe, Arapça ve Farsça karışımı bir dil olduğu görüşü ilk olarak Osmanlı Devleti zamanında Türkçe ile ilgili eser veren Batılı araştırmacılar tarafından öne sürülmüş olmalıdır. Polonya Kraliyet Sarayı'nda yardımcı tercüman, Avusturya Habsburg Sarayı'nda Şark Dilleri tercümanı ve bir çizvit olan Meninski 1680 yılında yazmış olduğu esere "Türkçe-Arapça-Farsça Doğu Dilleri (nin Eş Anlamlılar) Sözlüğü / Türkçe-Arapça-Farsça Sözlük" adını vererek Osmanlı Türkçesindeki Arapça ve Farsça etkisini göstermeye çalışmıştır. Meninski eserinin ön sözünde Türkçenin aslında fakir bir dil olduğu, Arapça ve Farsçadan aldığı kelimelerle zenginleştiği görüşündedir (Umuñ 250). Umuñ; Meninski'nin Türklerin, daha önce hiç bilmedikleri pek çok şeyin adını Rumca, İtalyanca, Slavca ve Macarcadan da aldıklarını; Türklerin, gerek konuşmada gerek yazıda en çok Arapça ve Farsçayı karışık olarak kullandıklarını belirtir. Meninski'ye göre, Arapça ve Farsçayı mükemmel şekilde bilmedikçe söylenen ve yazılanları yeterince anlamak mümkün değildir (Umuñ 251).

Preindl 1791 yılında Osmanlı Dönemi'ndeki Türkçe ile ilgili olarak "Çok fakir olan Türk dili, desteğini ve güzelliğini Arap ve Fars Dillerine borçludur. Türkçe, bu dillerden çok sayıda kelime almıştır. Bütün cümlelerin yazımını ve Türk dilini iyi bir biçimde öğrenmek için bu üç dili de bilmek gerekir." (Yılmaz 574) ifadelerini kullanır.

Hindoğlu 1834 yılında Türkçenin Türk-Tatar, Farsça ve Arapça kelimelerden oluştuğunu, İstanbul'da üst sınıflar tarafından konuşulan zarif lehçenin çok sayıda Arapça ve Farsça terim içerdiğini belirtir (Hindoğlu V).

Osmanlı aydınlarından Ahmed Cevdet Paşa'ya göre dilimiz, Çağataycanın bir şubesi olup kuralları bakımından muntazam bir dildir, söz hazinesi bakımından geniş olmadığı için Arapça ve Farsçadan ödünçlemelerle genişletilmiştir. Osmanlı lisanının aslı Türkçedir, fakat Fârisîden ve Arabîden pek çok lafızlar alınıp üç lisandan mürekkep bir lisan olmuştur, dolayısıyla bu lisan Türkî ve Arabî ve Fârisîden mürekkeptir (Özkan, "Ahmed Cevdet Paşa'nın Dilbilgisi (Kavâ'id) Kitapları" 49-50).

Ahmet Mithat; Türkçenin Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca, İtalyanca ve Yunanca gibi altı dilden oluşan bir dil hâline geldiğini söyler (Argunşah 53).

Abdullah Ramiz Paşa Emsile-i Türkiyye’de “Lisân-ı letâfetresân-ı Osmânî ise üç lisandan yani Arabî ve Fârisî ve Türkîden mürekkep olup yukarıda zikrettiğimiz matlaba vasıl olmak için Arabî ve Fârisînin dahi lisânımızda kullanılan kaidelerini zabt ve hıfz etmek ...” (İdben 3) ifadelerinde “Osmânî” terimini kullanır.

Çeviri Yazılı Metinlerde Osmanlı Dönemi’nin Dili

Ahmet Bican Ercilasun, “Avupa’daki Çeviri Yazılı Eserlerin Adları” başlığıyla 13 çeviri yazılı metnin adını incelemiş ve Redhouse hariç diğerlerinin *Türk dili*, *Türkçe* terimini kullandıklarını belirlemiştir. Ercilasun; Redhouse’un Ahmet Cevdet Paşa’nın etkisinde kalarak *Osmanlıca* adını kullandığını düşünür (Ercilasun 94-95). Çeviri yazılı metin yazarları, konuşulan Türkçeyi öğretmek için yazdıkları mükâlemeleri “Türkçe Söylemek Üzre” (Holderman 175), “Türkçe Söylemek Üzerine” (Hindoğlu 95) şeklinde adlandırmışlar. Çeviri yazılı metinlerdeki *Türkçe*, *Osmanlı Türkçesi* ve *Osmanlıca* adlandırmalarının yanında tespit edilen bir diğer adlandırma da Pianzola’nın eserlerinde rastlanan *Müslüman Türkçesi* veya *Müslümanca* adlarıdır (Özer 49). Pianzola’nın bu adlandırması diğer adlandırmalar kadar yaygın değildir.

Makalede Batılı araştırmacılar tarafından yazılan gramer, sözlük, konuşma kılavuzu ve hatıra kitaplarından oluşan 70 eser; Osmanlı Dönemi’nin dilinin eş zamanlı olarak adlandırılması ve eserlerin giriş bölümlerinde yine o dönemin diliyle ilgili vermiş oldukları bilgiler bakımından incelenmiştir. Eserler doküman analizi yöntemiyle taranıp incelendiğinde Osmanlı Dönemi’nin dilini adlandırmada üç terimin kullanılmış olduğu tespit edilmiştir:

- 1-) Dönemin dilinin *Türkçe* olarak adlandırıldığı eserler,
- 2-) Dönemin dilinin *Osmanlı Türkçesi* olarak adlandırıldığı eserler,
- 3-) Dönemin dilinin *Osmanlıca* olarak adlandırıldığı eserler.

Makalede, her eserin kendi içinde incelemesi de şu üç başlığa dayandırılmıştır:

- a-) Eser adının *Türkçesi*,
- b-) Dil adlandırmalarının aslı biçimleri,
- c-) Eserin giriş kısmında -eğer yazarı tarafından kaydedilmişse- Türkler-Osmanlılar ve *Türkçe*- Osmanlı *Türkçesi*- Osmanlıca ile ilgili bilgiler bu incelemenin asıl verisini oluşturmaktadır.

1-) Dönemin Dilinin Türkçe Olarak Adlandırıldığı Eserler:

Osmanlı Dönemi’nin dili, 70 eserin 55’inde *Turcho* (Lat. *Türkçe*), *Turcarum* (Lat. *Türkçe*), *Turcicae* (Lat. *Türkçe*), *Turcico* (Lat. *Türkçe*), *Turchesca / Turchesco* (İt. *Türkçe*), *Turca* (İt. *Türkçe*), *Turque* (Fr. *Türkçe*), *Turke* (Fr. *Türkiye*), *Turc* (Fr. *Türkçe*), *Türkische / Türkisch* (Alm. *Türkçe*), *Turkish* (İng. *Türkçe*), *Turetsko* (Rus. *Türkçe*) gibi *Türk* ve *Türkçe* anlamına gelen Latince, İtalyanca, Fransızca, İngilizce ve Almanca terimlerle ifade edilmiştir. Çoğunluğu 19. yüzyılda yazılan ve adında *Türkçe* terimi geçen eserler şunlardır:

15. Yüzyıl

1. Schlemmer, Ulrich. Johannes Schiltberger. Als Sklave im Osmanischen Reich und Bei den Tataren: 1394-1427, *Türkler ve Tatarlar Arasında*. Çev. Turgut Akpınar. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997. a) Köle Olarak Osmanlılar ve Tatarlar Arasında (1427).

16. Yüzyıl

2. Adamović, Milan. Regola del Parlare Turcho et Vocabulario de Nomi et Verbi. Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi. Çev. Aziz Merhan. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009. a) Türkçe konuşma kuralları ve isim, fiil sözlükçesi.

3. Georgiević, Bartholomæo. De Tvrcarvm Moribvs Epitome. Lvgdvni, 1567. a) Türklerin örf ve âdetleri hakkında.

17. Yüzyıl

4. Luciano, Rocchi. Il "Dittionario della Lingua Turchesca" di Pietro Ferraguto (1611), Trieste: Edizioni Universita di Trieste, 2012. a) Türk Dilinin Sözlüğü, b) Lingua Turchesca.

5. Megiser, Hieronymus. Institutionum Linguae Turcicae Libri Quatuor. Leipzig, 1612. a) Dört Bölümde Türk Dilinin Kuralları, b) Turcicae.

6. Molino, Giovanni. Dittionario Della Lingua Italiana Turchesca. Rome: Apresso Antonio Maria Gioiosi, 1641. a) İtalyanca-Türkçe Sözlük, b) Turchesca, c) Eserin girişinde Türk milletinin Asya'dan Avrupa'ya ve Afrika'ya uzandığı, Selçuklular Dönemi'nde Türkçenin çok yayıldığı; o topraklarda oturan milletlerin Yunan dilini bırakıp Türkçeyi kendilerine dil edindikleri; Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde 55 krallık ve beylik, 33 ulus ve dil bulunduğu Osman Dönemi'nde bütün imparatorlukta Türkçe konuşulduğundan bahsedilir (Tanış VII).

7. Ryer, Andre du. Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae. 2e Éd. Paris: Societatis Typographicae Librorum Officij Ecclesiastici [1e Édition, 1630], 1633. a) Türkçe gramerin özellikleri, b) Linguae Turcicae.

8. Parigi, Bernardo da. Vocabolario Italiano-Turchesco. Roma, 1665. a) Türkçe-İtalyanca Sözlük, b) Turchesca, Turchi, c) Konuşma dilinde kullanılan kelimeler, yazı dili, edebiyat dili, kanunların dili; Arapça, Farsça, Macarca, Boşnakça, Yunanca, İtalyanca kelimeler; İstanbul dışındaki bazı bölgelere ait ağız kelimeleri sözlükte yer alır.

9. Seaman, William. Grammatica Linguae Turcicae. Oxford: Hall Academiae Typographus, 1670. a) Türkçe Dil Bilgisi.

10. Harsany, Jakab Nagy de. Colloquia Familiaria Turcico Latina Seu Status Turcicus Loquens. Coloniae Brandeburgicae, 1672. a) Türkçe-Latince Güncel Konuşmalar veya Türkçe Konuşan Devletin Durumu, b) Turcico.

11. Yağmur, Ömer. Antonio Mascis, Vocabolario Toscano e Turchesco (1677) ve Giovanni Molino, Dittionario della Lingua Italiana, Turchesca (1641)'ya göre 17. Yüzyılda Yaşayan Türkçenin Söz Varlığı. İstanbul: Kesit Yayınları, 2019. a) İtalyanca (Toskanaca)-Türkçe Sözlük.

12. Stanislaw Stachowski- Mehmet Ölmez. Meninski, F. M. (1680). Thesaurus Linguarum Orientalium, Turciace, Arabiace, Persiace Lexicon Turcico, Arabico, Persicum. C. I. İstanbul: Simurg, 2000. a) Türkçe-Arapça-Farsça Doğu Dilleri(nin Eş Anlamlılar) Sözlüğü / Türkçe-Arapça-Farsça Sözlük, b) Turciace, c) Meninski, Lexicon'da belirttiği gibi, *Grammatica Turcica* adlı eserinde de Türkçenin gerek köken gerek kullanım bakımından "barbar bir dil" (barbara lingua) olduğunu ve hem konuşma, hem yazımda zarif ve son derece işlenmiş olabilmek için Arapça ve Farsçadan pek çok kelime, deyim ve vecizeler aldığını tekrar eder; ayrıca, Türkçenin kökeninin Tatarcadan geldiğini ileri sürer (Umunç 255).

18. Yüzyıl

13. Vaughan, Thomas. A Grammar of the Turkish Language. Londres: J. Humfreys, 1709. a) Türk Dilinin Grameri, b) Turkey, Turkish, Turks, c) Eserin girişinde, Türkiye'ye gelmek isteyen herkesin bu eserden elde edeceği memnuniyetin göz önünde bulundurulduğu ifade edilir.

14. Clodius, Johannes Christianus. Compendiosum Lexicon Latino-Turcico-Germanicum. Leipzig, 1730. a) Kısa Latince-Türkçe-Cermen sözlük, b) Turcica, Turcarum, Turcice, Turc.

15. Holderman, Jean-Baptiste. Grammaire Turque ou Methode Courte et Facile Pour Apprendre la Langue Turque. Constantinople: İbrahim Müteferrika, 1730. a) Türkçe Dil Bilgisi veya Türkçeyi Öğrenmenin Kısa ve Kolay Yöntemi, b) Turque, Turc, langue Turque, c) Eser, Türkçeyi kısa zamanda öğrenmek isteyenler için hazırlanmıştır.

16. Pianzola, Bernardino. Dizionario Gramatiche, e Dialoghi per Apprendere le Lingue Italiana, Latina, Greca-Volgare, e Turca: Il Tutto Disteso in Due Tomi in Carattere Latino, Padoue: Gianantonio Conzatti. [1e Édition : 1781], 1789. a) İtalyanca, Halk Yunancası ve Türkçeyi Öğrenmek İçin Dilbilgisi ve Konuşmalar, b) Turchi, Turchesca.

17. Viguiet, Pierre François. Éléments de la Langue Turque, ou Tables Analytiques de la Langue Turque Usuelle, Avec Leur Développement. Constantinople: Imprimerie Du Palais de France. 1790. a) Türk Dilinin Unsurları veya Ortak Türk Dilinin Gelişimleriyle Birlikte Analitik Tabloları, b) Ottoman, Turc.

18. Preindl, Joseph von. Grammaire Turque D'une Toute Nouvelle Méthode d'apprendre Cette Langue en Peu de Semaines. Berlin, 1790. a) Türkçe Dilbilgisi, c) Eserin girişinde Türkçe ile ilgili olarak çok fakir olan Türkçenin, desteğini ve güzelliğini Arap ve Fars dillerine borçlu olduğu; Türkçenin bu dillerden çok sayıda kelime aldığı; bütün cümlelerin yazımı ve Türkçeyi iyi öğrenmek için bu üç dili de bilmek gerektiği; özellikle saray tercümanlarının bu dili iyi bilmek zorunda oldukları; tercümanların sadece sözlü tercümeleri değil, aynı zamanda yazılı tercümeleri bilmeleri gerektiği ifade edilir (Yılmaz 574).

19. Carbognano, Cosimo Comidas de. Primi Principi della Gramatica Turca. Sacrae Congregationis de Propaganda Fide. Roma, 1794. a) Türkçe Dilbilgisinin İlkeleri, b) Lingua Turca, delle Lettere Turche.

19. Yüzyıl

20. Besse, Jean Charles de. Abrégé de la Grammaire Turque: Contenant, Outre les Principes de Cette Langue, des Idiotismes, des Discours Familiars, et un Petit Vocabulaire en Français, Turc et Hongrois. Pest: O. Wigand, 1829. a) Özet Türkçe Grameri, b) Langue des Turcs, Grammeire Turque, c) Besse, Türk yazısını okumak isteyen okuyucuları memnun etmek için gramerine Türk alfabesini bir okuma modeliyle eklemiştir (Besse V-VII).

21. Handoğlu, Artin. Haza Kitab-ı Sarf ve Lügat-ı Türki Theoretisch- Praktische Türkische Sprachlehre für Deutsche. Wien, 1829. a) Almanlara Teorik, Pratik Türkçe Öğretimi, b) Türkische (Türki).

22. Davids, Arthur Lumley. A Grammar of the Turkish Language. London, 1832. a) Türk dilinin grameri, b) Turk, Tatar, Turkish, Oghuz, Osmanli, Seljuk, Osmanli Dialect.

23. Jaubert, Pierre Amédée. Éléments de la Grammaire Turke. 2e Édition, Paris: Imprimerie Firmin Didot [1e Édition: 1823], 1833. a) Türkçe Dil Bilgisinin Unsurları, b) Turk,

Ottoman, Tatar, Turquie, c) Jabubert'e göre Türkçe, 1453 yılında Osmanlılar tarafından İstanbul'a getirilen bir Tatar lehçesidir. Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerle zenginleşmiştir; Yunan ve Latin dillerinden de kelime almıştır. Türk dili Arapçadan daha aşağıdadır; Farsçaya eşittir, belki de onu aşmaktadır. Levant'ta kullanılan tek diplomatik dildir. İmparatorluğun en ücra köşelerinde yazılan ve konuşulan tek dildir. Bir doğu abartısı değil; Cezayir'den Hindistan sınırındaki Kandahar'a kadar Türkçe ile derdini anlatabilirsiniz. Bu geniş İmparatorluk'un merkezi olan İstanbul'da ve özellikle saray halkı ve Türk hanımları arasında dilin saflığını, tatlılığını ve zarafetini bulmak mümkündür (Jaubert XI-XV).

24. Hindoğlu, Artin. *Grammaire Théorique et Pratique de la Langue Turke*. Paris: Imprimerie de Prosper Dondey- Dupré, 1834. a) Türk Dilinin Teorik ve Pratik Dil Bilgisi (İstanbul'da Konuşulan), b) *Langue Turke*, c) Hindoğlu'ya göre Türkçe Türk-Tatar, Farsça ve Arapça kelimelerden oluşur. İstanbul'da üst sınıflar tarafından konuşulan zarif lehçe çok sayıda Arapça ve Farsça terim içerir. Kırım Tatar Türkçesi, İran'ın kuzeyinde konuşulan Doğu Türkçesi ve Orta Asya'da kullanılan Türkçeden farklıdır (Hindoğlu 1).

25. Ciadyrgy, Antonio. *Dizionario Italiano e Turco Cheforma il Secondo Volume del Dizionario Turco, Arabo, Persiano ed Italiano, Sacerdote Armeno Constantinopolitano*. Milano: Bonfanti, 1834. a) Türkçe-İtalyanca Sözlük, b) *Turco*, c) Ciadyrgy, basit bir kelime dağarcığı olarak başlanan çalışmanın geniş bir İtalyanca-Türkçe sözlüğe dönüştüğünü, İtalyanların Türkçeyi mükemmel bir şekilde öğrenmeleri ve Türklerin kendi dillerinde kullandıkları Arapça ve Farsça terimleri için gerekli olan bilgileri verdiğini söyler (Ciadyrgy 11-12).

26. Schroeder, Guillaume. *Grammaire Turque a L'usage des Français et Anglais Contenant en Outre Une Collection D'idiotismes, de Discours Familiars et un Vocabulaire eb Français, Turc et Anglais*. Leipsic: Othon Wigand, 1835. a) Fransız ve İngilizlerin Kullanımı İçin Türkçe Gramer, Deyimler, Gündelik Konuşmalar, Fransızca, Türkçe ve İngilizce Söz Varlığı, b) *Grammaire Turque, Turkish Language*.

27. Hindoğlu, Artin. *Hazine-i Lugat ou Dictionnaire Turc- Français*. Vienne, 1838. a) Türkçe- Fransızca Sözlük, b) *Turc, Langue Turque*.

28. Boyd, Charles. *The Turkish Interpreter or a New Grammar of The Turkish Language*. Paris: Firmin Didot Frères. 1842. a) Türkçe tercüman veya Türkçenin yeni bir grameri, b) *Turkish, Turkish language, Turkish empire, Türk İmparatorluğu*, c) Boyd'a göre Türkçe Tatarca, Arapça ve Farsçanın bir karışımıdır (Boyd 14-15).

29. Bianchi, Xavier. *Dictionnaire Francais-Turc, Elsin-i Türkiyye ve Franseviyyenin Lugati*. Paris, 1843. a) Türkçe-Fransızca Sözlük, b) *Turc, la langue des Ottomans, Turquie, Osmanlı İmparatorluğu, Türkçe, Osmanlıların dili, Türkiye*, c) Bianchi'ye göre Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde konuşulan Türk dili İran sarayında, Hazar denizi kıyılarında ve Asya Rusyasının geniş topraklarında kullanılmaktadır. Türkçe; Arapça ve Farsça ile genişletilmiştir (Bianchi XVI).

30. Pfizmaier, Auguste. *Grammaire Turque ou Développement Séparé et Méthodique des Trois Genres de Style Usités, Savoir L'arabe, le Persan et le Tartare*. Vienne: Imprimerie Royale, 1847. a) Türkçe Dil Bilgisi veya Arapça, Farsça ve Tatarca Bilmek İçin Kullanılan Üç Üslup Türünün Ayır ve Metodik Bir Gelişimi, b) *Turque*.

31. Kazım-Bek, Mirza. Obsçaya Grammatika Turetsko Tatarskogo Yazıka. Kazan, 1848. a) Türk Tatar Dilinin Umumi Grameri, b) Turki, Tatar.

32. Bianchi, Xavier. Le Nouveau Guide de la Conservation en Français et en Turc, Fransızca ve Türkçe Yeni Tekellüm Risalesi. Paris, 1852. a) Fransızca ve Türkçe Yeni Tekellüm Risalesi, b) Langues Turque, Turquie, c) Osmanlının aslı Türk veya Tatar'dır. Türkler, Türkistan'dan gelip Anadolu'da vatan tuttular. Türklerin evvelki lisanı Uygur, Çağatay ve Tataristan'ın bazı lisanlarından oluşuyordu. Türkçe asıl Türkçe, Arapça, Farsça, Lehçe, Macarca, Rumca, İtalyanca, Fransızcanın kelimat-ı mütenevvasından ibarettir (Bianchi 168-169).

33. Guzel-Oglou, Eram. Nouveaux Dialogues Français-Turcs: Précédés D'un Vocabulaire. Constantinople, 1852. a) Fransızca-Türkçe Yeni Diyaloglar (Lisan-i Türkî ve Fransî'den Mürettep Lugat ve Mükâlemeyi Havi Mecmua-ı Musahabe, b) Academie Ottomane, Turquie, Langue Turque, Osmanlı Akademisi, Türkiye, Türkçe.

34. Barker, William Burckhardt. A Practical Grammar of the Turkish Language. London: Londres Bernard Quaritch, 1854. a) Türkçenin Pratik Grameri, b) Turkish Language, Turkish, Turkish Alphabet, c) Eser, Türkçe üzerine temel kitaplara olan ani talebi karşılamak için yazılmıştır. Türk alfabesi yalnızca 17 farklı karakterle temsil edilen otuz üç harften oluşur (Barker X-XII).

35. Barker, William Burckhardt. A Reading Book of the Turkish Language, with a Grammar and Vocabulary; Containing a Selection of Original Tales, Literally Translated, and Accompanied by Grammatical References: The Pronunciation of Each Word Given as Now Used in Constantinople. London: James Madden, 1854. a) Türkçe Okuma Kitabı, b) Turkish Language, Turkish Grammar, Turkish Alphabet.

36. Calfa, Ambroise. Guide de la Conservation a L'usage de L'armée Expéditionnaire et des Voyageurs en Orient Suivi d'un Dictionnaire Français- Turc. Paris, 1854. a) Türkçe-Fransızca Sözlük, b) Turquie, Langue Turque, Turc.

37. Chodzko, Alexandre. Le Drogman Turc Donnant les Mots et les Phrases les Plus Nécessaires Pour la Conversation. Paris: Benjamin Duprat, 1854. a) Türk Tercüman, Konuşma İçin En Gerekli Kelimeler ve Cümleler, b) Turquie, Langue Ottomane, Turcs, c) Chodzko'ya göre okuyucular dil bilgisinin ve Osmanlı dilinin inceliklerini eserden öğrenebileceklerdir. Ona göre, önemli olan işgal edilecek ülkenin sakinleriyle sözlü iletişim kurmaktır. Türkçenin kelimeleri Avrupa harflerine çevrilmiştir (Chodzko III-IV).

38. Dieterici, Friedrich Heinrich. Chrestomathie Ottomane Précéder de Tableaux Grammaticaux et Suivie d'un Glossaire Turc-Français. Berlin: George Reimer, 1854. a) Dilbilgisi Tabloları ve Türkçe-Fransızca Sözlükle Başlayan Osmanlı Metin Derlemi, b) Langue Turque, Turc, c) Dieterici, Türkçe kitapların az sayıda olması sebebiyle büyük önem kazanan Türkçeyi öğrenmek ve öğretmek isteyenlere yardımcı olacak bir el kitabı hazırlamıştır (Dieterici I-IV).

39. Catergian, Samuel. Guide de Conversation Turc- Français- Allemand, Türk ve Fransız ve Alman Lisanlarından Mürettep Mükâlemât. Vienne, 1855. a) Türkçe, Fransızca ve Almanca Konuşma Kılavuzu, b) Langue Turque, Alphabet Turc, c) Catergian'a göre eserin yazılış amacı Türkçeyi öğrenmek isteyenlere ve yıllardır öğrenmekte zorlananlara yardım

etmektedir. İstanbul'da üst sınıfın ağzından duyulan Türkçe sesletim verilmiştir (Catergian VII-X).

40. Sauerwein, Georg Julius Justus. A Pocket Dictionary of the English and Turkish Languages. London, 1855. a) Türk ve İngiliz Dillerinin Cep Sözlüğü, b) Ottoman Empire, Turkish.

41. Viotte, Charles. Grammaire Turque Courte et Facile à L'usage des Étrangers, Militaires, Commerçants etc. en Turquie. Leipzig: Théodore Steinhausen, 1856. a) Türkiye'deki Yabancılar, Askerler, İş Adamları vb. İçin Kısa ve Kolay Türkçe Grameri, b) Turc, Langue Turque, c) Viotte, Türkçe öğrenmek isteyen yabancılar için Türkçe dil bilgisi kurallarının özetini ve en gerekli terim ve ifadeleri içeren bir eser yazmış olup Meninski, Handoğlu, Bianchi ve Pianzola'nın çalışmalarından yararlanmıştır (Viotte III-IV).

42. Mallouf, Nassif. Guide en Trois Langues Française Anglaise et Turque; Guide in Three Languages French, English and Turkish; Rehberi Elsey Selace Fransevi ve İngilizi ve Turki, Paris, 1860. a) Fransızca-İngilizce ve Türkçe Rehber, b) Turc.

43. Mallouf, Nassif. Grammaire Élémentaire de la Langue Turque. Paris: Imprimerie Polyglotte des Éditions Blot, 1862. a) Türk Dilinin Temel Grameri, b) Langue Turque, c) Mallouf'a göre Türkçe 1453 yılında Osmanlılar tarafından kullanılan bir Tatar lehçesidir. Bu dönemden önce ve sonra Arapça ve Farsça kelimelerle zenginleşmiştir. Türkler ayrıca Yunanca, Macarca, İtalyanca ve Fransızca kelimeler de almışlardır (Mallouf 5-6).

44. Mallouf, Nassif. Dictionnaire Turc-Français Avec la Prononciation Figurée. Tome Premier. Paris, 1863.

Mallouf, Nassif. Dictionnaire Turc-Français Avec la Prononciation Figurée. Tome Second. Paris, 1867. a) Mecazi Telaffuzlu Türkçe-Fransızca Sözlük (Türkî ve Fransevi Lugatnamesi), b) Turc.

45. Zenker, Julius Theodor. Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch. C. I-II. Leipzig: Verlag von Wilhelm Engelmann, 1866-1876. a) Türkçe-Arapça-Farsça Sözlük, b) Türkisch, c) Eserin, hem eski hem de yeni konuşma dilinin anlaşılmasında bir rehber niteliği taşıması amaçlanmıştır (Zenker V-VII).

46. Edwin, Arnold. A Simple Transliterated Grammar of the Turkish Language. London, 1877. a) Türkçenin Basit Çeviri Yazılı Grameri, b) Turkish, Ottoman Language, Turkish letters, c) Kitap, Edwin'in Türkçe çalışmasında oluşturduğu bir derlemekten ibarettir. Osmanlı'nın dili hakkında bilgi sahibi olmak isteyen politikacı, gazeteci, gezgin ve eğitimli İngilizler için dikkate değer. Türk harflerini temsil etmenin zorluğundan bahsedilir (Edwin V-VI).

47. Pihan, Antoine Paulin. Glossaire des Mots Français Tirés de l'arabe, du Persan et Turc. Paris, 1847. a) Arapça, Farsça ve Türkçeden Türetilen Fransızca Kelimeler Sözlüğü, b) Turc.

48. Ružicka- Ostoić, Camilla. Türkisch- Deutsches Wörterbuch mit Transcription des Türkischen. Wien, 1879. a) Türkçe Transkripsiyonlu Türkçe-Almanca Sözlük, b) Türkischen, Türken.

49. Wells, Charles. A Practical Grammar of the Turkish Language. London, 1880. a) Türk Dilinin Pratik Grameri, b) Turkish, Turkish alphabet, c) Wells, kendisine kadar İngilizce

yazılan bütün Türkçe gramerlerin eksik olduğunu ve yalnızca günlük Türkçenin en temel bilgisini göstermek için eseri yazdığını belirtir (Wells VII-IX).

50. Meynard, Charles Adrien Casimir Barbier de. Dictionnaire Turc-Français. Volume Premier. Paris, 1881.

Meynard, Charles Adrien Casimir Barbier de. Dictionnaire Turc-Français, Volume Second. Paris, 1886. a) Türkçe-Fransızca Sözlük, b) Turquie, Turc.

51. Redhouse, James William. A Turkish and English Lexicon, Shewing in English the Significations of the Turkish Terms. Constantinople, 1890. a) Türkçe-İngilizce Sözlük, b) Turkish.

52. Youssouf, R. Dictionnaire Turc-Français en Caractères Latins et Turcs. Constantinople, 1888. a) Latin ve Türkçe Harflerle Türkçe-Fransızca Sözlük, b) Turc, c) Youssouf'a göre Doğu'nun en güzel ve zarif dillerinden olan Türkçe; Tatarca, Farsça ve özellikle Arapçanın bir karışımıdır. Tatar lehçesi daha doğrusu Uygurca, Osmanlıların 1453'e kadar konuştukları lehçedir. Çok ilkel olan bu lehçe, Avrupa milletleri arasında yerini almış büyük bir halkın yönetimi için yetersiz kaldı. Osmanlılar kendi dillerini zenginleştirmek için Farsça ve Arapçayı kullandılar. Bu üç dilin karışımında Arapça en önemlisidir (Youssouf VII-XVIII).

20. Yüzyıl

53. Murat, N. (1903). Dictionnaire Turc-Français en Caractères Turcs et Latins Avec des Exemples, Imprimerie du Levant Herald. Constantinople. a) Türkçe ve Latin Harfleriyle Türkçe-Fransızca Sözlük b) Turc.

54. Bonelli, L.-Iasigian, S. (1910). İtalyanca Mükaleme ve Lugat Kitabı, II Turco Parlato (Lingua Usuale Costantinopoli), Cenni Grammaticali, Dialoghi e Vocabolario Italiana-Turco, Milano. a) İstanbul'un dili, konuşulan Türkçe [...] İtalyanca-Türkçe kelime bilgisi, b) Turco, Turco ottomano.

55. Deny, J. (1921). Grammaire de la Langue Turque (Dialecte Osmanlı). Paris: Éditions Ernest Leroux. Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi). Çev. Ali Ulvi Elöve. İstanbul, 1941. a) Türk dili grameri (Osmanlı lehçesi): Türk grameri, Osmanlı Türkçesi, b) Turque, dialecte Osmanlı, c) Türk'ün konuştuğu şimdiki Osmanlı Türkçesi.

2-) Dönemin Dilinin Osmanlı Türkçesi Olarak Adlandırıldığı Eserler:

Osmanlı Dönemi'nin dili, 70 eserin 9'unda *Turco-Ottomani*, *Osmanisch-Türkischen*, *Ottoman-Turkish language*, *Ottoman Colloquial language*, *Osmanisch-Türkischen*, *Ottoman-Turkish Conversation*, *Turca Osmanlı* gibi İtalyanca, Almanca ve İngilizce terimlerle Osmanlı Türkçesi terimiyle ifade edilmiştir.

17. Yüzyıl

1. Luciano, Rocchi. I Repertori Lessicali Turco-Ottomani di Giovan Battista Montalbano (1630 ca.). Trieste: Edizioni Università di Trieste, 2014. a) Osmanlı Türkçesi (Türkçe-Osmanlıca) Sözlüğü, b) Turco-Ottomani.

2. Luciano, Rocchi. II Dizionario Turco-Ottomano di Arcangelo Carradori (1650). Trieste: Edizioni Università di Trieste, 2011. a) Osmanlı Türkçesi (Türkçe-Osmanlıca) Sözlüğü, b) Turco-Ottomano.

19. Yüzyıl

3. Redhouse, James William. The Turkish Campaigner's Vade-Mecum of Ottoman Colloquial Language. London, 1855. a) Published by Thomas Harrison: Türk Seferine Gideceklerle Osmanlı Konuşma Dilinin Kılavuzu, b) Ottoman colloquial language.

4. Wahrmund, Adolf. Praktisches Handbuch der Osmanisch-Türkischen Sprache. Giessen, 1869. a) Osmanlı Türkçesinin Pratik El Kitabı, b) Osmanisch-Türkischen, c) Wahrmund'a göre Osmanlı Türkçesi Orta ve Batı Asya'da, Hazar ve Karadeniz kıyısındaki Avrupa ülkelerinde ve Balkan yarımadasında yaygın olan büyük Türk Tatar dil ailesinin bir koludur. Bu dil ailesi üç kola ayrılır: Doğu veya Çağatay, Kuzey veya Tatar, Batı veya Türkçe. Eserde, Konstantinapolis'te bulunan ve Türk İmparatorluğu'nun bütün bölgelerinin resmî dili olan Türkçe anlatılmıştır. Osmanlı Türkçesine Arapça ve Farsçadan çok sayıda kelime ve yapı alınmıştır. Bazı Arapça kelime ve yapılar Farsça üzerinden alınmış olup Türkçe mevcut hâliyle karma bir dildir (Wahrmund V-VIII).

5. Redhouse, James William. A Simplified Grammar of the Ottoman- Turkish Language. London, 1884. a) Osmanlı Türkçesinin Basitleştirilmiş Grameri, b) Ottoman Language, Ottoman Turkish, Osmanlıca, great Turkish tongue, c) Redhouse'a göre Osmanlıca Asya kıtasının ortasından başlayarak Avrupa'ya, Güney Rusya'ya ve eski Lehistan Krallığına kadar uzanan geniş bir coğrafyada kullanılan büyük Türk dilinin son derece parlak bir dalıdır. Osmanlı dili söz varlığı ve dil bilgisi bakımından Türkçedir ancak Arapça, Farsça, Yunanca, Ermenice, Slavca, Macarca, İtalyanca, Fransızca ve İngilizce alıntılar içerir (Redhouse IX-XII).

6. Meyer, Gustav. Die Griechischen und Romanischen Bestandtheile im Wortschatze des Osmanisch Türkischen, Wien, 1893. a) Osmanlı Türkçesinin Söz Varlığındaki Yunanca ve Latince Ögeler, b) Osmanisch Türkischen, c) Meyer'e göre Osmanlı Türkçesinin söz varlığı oldukça çeşitlidir. İslamiyet ile birlikte Arapça ve Farsça pek çok kelime alınmıştır. Halkın dili ile eğitimlilerin dili arasındaki fark büyüktür. Hizmetkârlardan gizlemek için efendiler Arapça-Farsça ağırlıklı bir konuşma yapabilirler. Osmanlı Türkçesinde Yunanca, Latince, Slavca, Macarca, Almanca ve İngilizce kelimeler bulunmaktadır (Meyer 1-2).

7. Bonelli, Luigi. Elementi di Grammatica Turca Osmanlı: Con Paradigmi Crestomazia e Glossaria. U. Hoepli, 1899. a) Osmanlı Türkçesi Gramerinin Unsurları, b) Turca Osmanlı, ottomano, c) Bonelli eserini yazarken Müller, Wahrmund, Redhouse, Youssouf, Manissadjian, Jehlitschka ve Wells gibi ünlü dil bilimcilerin eserlerinden yararlanmıştır. Osmanlı Türkçesi Türk-Tatar dilleri grubundadır; Avrupa'da Macarca ve Fincenin yer aldığı Ural-Altay dil ailesinin bir parçasıdır. Türklerin yerleşim alanları Sibirya'nın iç kesimlerinden (Yakutlar), Orta Asya'ya (Kırgız, Özbek, Türkmen), Rusya'ya (Çuvaş, Başkurt, Tatar), İran'a (İran Türkleri, Azerbaycanlılar) ve Balkan yarımadasına kadar uzanır. Bu diller arasında "Osmanlı" dili ilk sıradadır ve konuşulup yazıldığı biçimiyle karma bir dil gibidir. Arapça ve Farsça halk dilinde (kaba Türkçe) oldukça sınırlı olsa da eğitilmiş sınıfın dilinde çok belirgindir; şiir ve belagat üslubunda Bab-ı Ali'nin resmî üslubunda "fasih Türkçe" baskındır. Bu unsurlar sadece kelime düzeyinde değil aynı zamanda bazı gramer yapılarından da ibarettir. Sonuç olarak Türkçe, Arapça ve Farsça yazım, biçim bilgisi ve söz dizimi kuralları iç içe olsa da Türkçe kurallar her zaman genel bir temeli oluşturur (Bonelli V-VIII).

20. Yüzyıl

8. Hagopian, Vahan Hovhannes. Ottoman-Turkish Conversation-Grammer. London, 1907. a) Osmanlı Türkçesi Konuşma Grameri, b) Turkish, Turkish language, c) Hagopian'a göre Türkçe Tatar kökenlidir; aslında saf Türkçe Turancadır. Osmanlı Türkçesi yalnızca Turanca, Arapça ve Farsçanın değil; üç büyük dil ailesinin temsilcilerinin birleşimidir. Türkçe

Afrika'daki Tunus'tan Çin surlarına kadar Güney Rusya'da, Afganistan'da konuşulur; İran'ın saray dilidir (Hagopian III-VI).

9. Weil, Gotthold. Grammatik der Osmanisch-Türkischen Sprache. Berlin: Verlag von Georg Reimer, 1917. a) Osmanlı Türkçesi Dil Bilgisi, b) Osmanisch-Türkischen, Türkische, c) Weil'e göre Osmanlı Türkçesi, Ural-Altay dil ailesi içinde Türk Tatar dil koluna aittir; birçok gruba ve lehçeye ayrılır. Bunlar arasında genellikle "Türkçe" olarak adlandırılan Osmanlı Türkçesi Batı Türkçesinin bir lehçesidir. Türkçe yönetici hanedanın dili ve resmî dil olduğu, bütün Türk İmparatorluğu'nun yönetim ve ordu dili hâline geldiği ve gerçekten bağımsız bir edebiyatı geliştirmiş olan tek Türk dili olduğu için gramerde yalnızca eğitimli Kostantinapolis'in dili olan yazı dili ele alınmıştır. Türkçe Arapça ve Farsça kadar eski bir dil değildir. Türkler Orta Çağ'da ülkeleri fethetmek için savaş verdikleri ve göçebe bir hayat sürdükleri için dillerini geliştirmek ve bir edebiyat yaratmak için zamanları olmadı. Kadim Türk kelime dağarcığı sınırlıdır. Türkçe Arapça, Farsça, İtalyanca ve Fransızcadan kelime almıştır. Farsçanın Türkçedeki etkisi gitgide azalmaktadır (Weil III-IV).

3-) Dönemin Dilinin Osmanlıca Olarak Adlandırıldığı Eserler

Osmanlı Dönemi'nin dilini inceleyen 70 eserin 6'sında *Langue Ottomane*, *Lügat-ı Osmaniye*, *Français-Ottoman*, *Osmanischen Sprache* (*Lisan-ı Osmani*) gibi Fransızca, İngilizce ve Almanca terimlerle Osmanlı Dönemi'nin dili *Osmanlıca* olarak adlandırılmıştır.

19. Yüzyıl

1. Redhouse, James William. Grammaire Raisonnée de la Langue Ottomane. Paris: Gide et Cie, 1846. a) Osmanlı Dilinin Açıklamalı Grameri, b) langue Ottomane.

2. Redhouse, James William. Müntehabatı Lügat-ı Osmaniye. Çev. Recep Toparlı, Betül Eyövge Yılmaz, Yaşar Yılmaz. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009. Müntehabatı Türkiye (1842).

3. Schlecht-Wseshrd, O. de. Manuel Terminologique Français-Ottoman. Contenant les Principales Expressions et Locutions Techniques Usitées Dans les Pièces Diplomatiques, Administratives et Judiciaires ainsi que Différents Néologismes Inconnus aux Vocabulaires Français-Turcs en Usage. Viyana, 1870. a) Osmanlıca-Fransızca Terminoloji Kılavuzu, b) Turc.

4. Nedjib. Grammaire Elementaire de la Langue Ottomane. Constantinople, 1870. a) Osmanlıcanın Temel Dil Bilgisi, b) caracteres Ottomans, la langue Turque, alphabet Ottoman.

5. Youssouf, R. Grammaire Complète de la Langue Ottomane, Ouvrage Approuvé par le Ministère de l'Instruction Publique. Constantinople, 1892. a) Osmanlı Dilinin Tam Grameri, b) Langue Ottomane, langue Turque, Turc, turques-françaises, alphabet Turc, c) Youssouf Türkçe, Farsça ve Arapça olmak üzere üç dili kapsayan yeni bir yöntemle Osmanlıca Tam Gramer'i yayımlamıştır. Eserin üçte ikisinde Türkçe yer alırken ancak üçte birinde Arapça ve Farsça yer alır (Youssouf III-VIII). Yazar, bir yandan da eserinin ön söz bölümünde Türkçe terimini kullanmıştır.

6. Manissadjian, John Jacob. Lehrbuch der Modernen Osmanischen Sprache, Mürşid-i Lisan-ı Osmani. Stuttgart: Spemann, 1893. a) Modern Osmanlı Dili Ders Kitabı (Mürşid-i Lisan-ı Osmani), b) Türkische, Osmanischen, c) Türk dilini öğrenmek, Osmanlı edebiyatının üçlü haz bahçesinde dinlenmek için bu eser başlangıç mahiyetindedir.

Sonuç

Osmanlı Dönemi'nde Türkçenin özellikle yazı dili varyantının Türkçe, Arapça ve Farsçadan oluşmuş olduğu 17. yüzyılda eser veren Meninski'den başlayıp 20. yüzyılın ortalarına kadar süregelen bir konudur; bu tartışmanın asıl sebebi yazı dilindeki Arapça ve Farsça öğelerin yoğunluğudur. 19. yüzyılda yazılan çoğu çeviri yazılı metin yazarı Osmanlı Türkçesinde her düzeydeki Arapça ve Farsça etkisine özellikle dikkat çekmişler, hatta bazıları Türkçenin yetersiz olduğunu bir bilimsel temele dayandırmaksızın eserlerinde dile getirmişlerdir. Buna rağmen Batı Türkçesinde Türkler tarafından yazılan eserlerde Osmanlı Dönemi'ndeki dilin adı 19. yüzyılda kadar *Türkçe* olarak adlandırılmıştır. Bonelli, o dönemin dilinde alıntılar bulunsa da temelin Türkçe söz varlığı ve kurallardan oluştuğunu özellikle vurgulamıştır. 1850'lerden başlayarak bazı eserlerde adlandırmada *Osmanlıca* terimi kullanılmış olsa da bu eserlerin içinde *Türkçe* adlandırması da geçmektedir. Osmanlı Dönemi'nde genel olarak Osmanlı'ya Batı'dan gelen kişiler tarafından Latin ve Latin-Arap harfleriyle yazılan Türkçe eserlerde de Osmanlı Dönemi'nin dili çok büyük oranda *Türkçe* olarak adlandırılmıştır. Osmanlı Dönemi'nin dili, makalede ele alınan 70 eser adının 55'inde *Türkçe*, 9'unda *Osmanlı Türkçesi* ve 6'sında *Osmanlıca* olarak gösterilmiştir. İlk olarak Redhouse tarafından yazılan bir eserde *langue ottomane* terimi kullanılmış ve dil de *Osmanlıca* olarak adlandırılmıştır. Aslında Redhouse Osmanlı Dönemi'nin dilini, 1842'de *Müntehabatı Türkiyye*, 1846'da *Langue Ottomane*, 1852-53'te *Müntehabatı Lügat-ı Osmaniye*, 1855'te *Ottoman colloquial language*, 1884'te *Ottoman-Turkish*, 1890'da *Turkish* şeklinde farklı yıllarda üç terimle adlandırmıştır. Bu dönemde eser verenlerden R. Youssouf da 1888'de *Dictionnaire Turc* ve 1892'de *langue ottomane* şeklinde eserlerini adlandırırken eserlerinin içinde *Türkçe* terimini kullanmıştır. *Osmanlıca* adlandırmalarında özellikle Osmanlı Devlet adamları tarafından yazılan sözlük ve gramer adlarının etkisi vardır. Makalede incelenen 70 eserdeki Osmanlı Dönemi'nin dilinin adıyla ilgili terimler yüzyıllara göre şöyle yayılmaktadır:

	15. yüzyıl	16. yüzyıl	17. yüzyıl	18. yüzyıl	19. yüzyıl	20. yüzyıl
Türkçe	1	2	9	7	33	3
Osmanlı Türkçesi	-	-	-	2	5	2
Osmanlıca	-	-	-	-	6	-

Kaynakça

- Argunşah, Mustafa. Cumhuriyet'in Türkçesi. İstanbul: Kesit Yayınları, 2023.
- Barker, William Burckhardt. A Practical Grammar of The Turkish Language. London: Londres Bernard Quaritch, 1854.
- Besse, Jean Charles de. Abrégé de la Grammaire Turque: Contenant, Outre les Principes de Cette Langue, des Idiotismes, des Discours Familiars, et un Petit Vocabulaire en Français, Turc et Hongrois. Pest: O. Wigand, 1829.
- Bianchi, Xavier. Dictionnaire Français-Turc, Elsin-i Türkiyye ve Fransaviyyenin Lugati. Paris: Dupré, 1843.
- Bianchi, Xavier. Le Nouveau Guide de la Conservation en Français et en Turc, Fransızca ve Türkçe Yeni Tekellüm Risalesi. Paris, 1852.

- Bonelli, Luigi. *Elementi di Grammatica Turca Osmanlı: Con Paradigmi Crestomazia e Glossaria*. U. Hoepli, 1899.
- Boyd, Charles. *The Turkish Interpreter or a New Grammar of The Turkish Language*. London: Firmin Didot Frères. 1842.
- Catergian, Samuel. *Guide de Conversation Turc- Français-Allemand, Türk ve Fransız ve Alman Lisanlarından Müretteb Mükâlemât*. Vienne, 1855.
- Chodzko, Alexandre. *Le Drogman Turc Donnant les Mots et les Phrases les Plus Nécessaires Pour la Conversation*. Paris: Benjamin Duprat, 1854.
- Ciadyrgy, Antonio. *Dizionario Italiano e Turco Cheforma Il Secondo Volume del Dizionario Turco, Arabo, Persiano ed Italiano, Sacerdote Armeno Constantinopolitano*. Milano: Bonfanti, 1834.
- Dieterici, Friedrich Heinrich. *Chrestomathie Ottomane Précéder de Tableaux Grammaticaux et Suivie D'un Glossaire Turc-Français*. Berlin: George Reimer, 1854.
- Ercilasun, Ahmet. *Kaynaklarda Türk ve Türkçe*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2022.
- Hagopian, Vahan Hovhannes. *Ottoman-Turkish Conversation-Grammer*. London, 1907.
- Hindoğlu, Artin. *Grammaire Théorique et Pratique de la Langue Turke, Telle Qu'elle Est Parlée à Constantinople*. Paris, 1834.
- Hindoğlu, Artin. *Theoretisch-Praktische Türkische Sprachlehre für Deutsche, Haza Kitab-ı Sarf u Lügat-ı Türki*. Vien, 1829.
- Holderman, Jean-Baptiste. *Grammaire Turque ou Methode Courte et Facile Pour Apprendre la Langue Turque*. Constantinople: İbrahim Müteferrika, 1730.
- İdben, Emir İchem. *Abdullah Ramiz Paşa Emsile-i Türkiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.
- Jaubert, Pierre Amédée. *Éléments de la Grammaire Turke*. 2e Édition. Paris: Imprimerie Firmin Didot, 1833. [1e Édition, 1823].
- Mallouf, Nassif. *Grammaire Élémentaire de la Langue Turque*. Paris: Imprimerie Polyglotte des Éditions Blot, 1862.
- Meyer, Gustav. *Die Griechischen und Romanischen Bestandtheile im Wortschatze des Osmanisch Türkischen*. Wien: Tempsky, 1893.
- Özer, Suat. *Latin Harfli Çeviri Yazı Metinlerinde Konuşma Dili Olarak Türkçe (16-18. Yüzyıllar)*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2023.
- Özkan, Nevzat. "Ahmet Cevdet Paşa'nın Türk Dili Hakkındaki Görüşleri ve Eserleri". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (2006): 219-232.
- Özkan, Nevzat. *Ahmed Cevdet Paşa'nın Dilbilgisi (Kavâ'id) Kitapları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020.
- Redhouse, James William. *A Simplified Grammar of the Ottoman-Turkish Language*. London: Trübner, 1884.
- Tanış, Asım. *Giovanni Molino'nun İtalyanca-Türkçe Sözlüğü ve Halk Türkçesi*. Ankara: Şafak Matbaacılık, 1989.

-
- Turan, Fikret. "Ottoman Turkish Grammars". Encyclopedia of Turkic Languages and Linguistics Online. Ed. Lars Johanson. London: Brill, 2023. 1-17.
- Umunç, Himmet. "Meninski'nin Türk Dili ve Kültürü Üzerine Görüşleri: Bir Değerlendirme". Edebiyat Fakültesi Dergisi 32 (2015): 243-257.
- Viotte, Charles. Grammaire Turque Courte et Facile à L'usage des Étrangers, Militaires, Commerçants etc. en Turquie. Leipzig: Théodore Steinhaussen, 1856.
- Wahrmund, Adolf. Praktisches Handbuch der Osmanisch-Türkischen Sprache. Giessen, 1869.
- Weil, Gotthold. Grammatik der Osmanisch-Türkischen Sprache. Berlin: Verlag Von Georg Reimer, 1917.
- Wells, Charles. A Practical Grammer of The Turkish Language. London, 1880.
- Yılmaz, Yakup. "Bir Transkripsiyon Anıtı: Preindl'in Grammaire Turque'ü". Route Educational and Social Science Journal 2.5 (2015): 571-581.
- Youssof, R. Dictionnaire Turc-Français en Caractères Latins et Turcs. Constantinople, 1888.
- Youssof, R. Grammaire Complète de la Langue Ottomane, Ouvrage Approuvé par le Ministère de l'Instruction Publique, Constantinople, 1892.
- Zenker, Julius Theodor. Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch. C. I-II. Leipzig: Verlag Von Wilhelm Engelmann, 1866-1876.